

OMUL UNIVERSAL

Co.
lectia
de economie

RICHARD DAVENPORT-HINES

OMUL UNIVERSAL

CELE ȘAPTE VIEȚI ALE LUI
JOHN MAYNARD

KEYNES

Traducere din engleză de
Emilia Vasiliu

PUBLICA

Titlul original al acestei cărți este:

UNIVERSAL MAN: The Seven Lives of John Maynard Keynes,
by Richard Davenport-Hines

Copyright © Richard Davenport-Hines, 2015.

All rights reserved.

© Publica, 2015, pentru ediția în limba română

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citate sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DAVENPORT-HINES, RICHARD

Omul universal : cele șapte vieți ale lui John Maynard Keynes / Richard Davenport-Hines ;
trad.: Emilia Vasiliu. - București : Publica, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-722-162-6

I. Vasiliu, Emilia (trad.)

33(410) Keynes, J.M.

EDITORI: Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV: Bogdan Ungureanu

DESIGN: Alexe Popescu

REDACTOR: Mirela Vișan

CORECTURĂ: Elena Bițu

DTP: Florin Teodoru

*Pentru Selina Hastings și Jonno Keates
și din nou pentru blânda amintire a lui Cosmo
Davenport-Hines*

Lista ilustrațiilor	9
1. Altruistul	15
2. Copilul uluitor	37
3. Demnitarul	93
4. Figura publică	169
5. Amantul	253
6. Connaissanceurul	329
7. Reprezentantul oficial	401
Mulțumiri	473

Lista ilustrațiilor

Pagina 15: Maynard Keynes ca personalitate cu autoritate intelectuală și binefăcător cultural, înconjurat de cărți rare în casa lui din Bloomsbury (*Tim Gidal/Picture Post/Getty Images*).

Pagina 37: Keynes, în vârstă de aproximativ paisprezece ani, la puțin timp înainte de a începe școala la Eton, unde a câștigat cele mai multe concursuri școlare și unde a învățat elementele de bază ale gestionării problemelor de stat (*Archives Centre, King's College, Cambridge; cu amabila permisiune a lui Susannah Burn*).

Pagina 93: „Maynard cel fără de semeni“ ajunsese, până la mijlocul celei de-a patra decade a vieții sale, șef al departamentului Trezoreriei, fiind responsabil cu finanțele externe ale guvernului londonez și cu cele dintre Aliați (*Archives Centre, King's College, Cambridge*).

Pagina 169: Keynes a participat la Conferința de la Geneva, care era menită să concilieze capitalismul european și comunismul rusesc, și a participat în calitate de corespondent special pentru *Manchester Guardian* (*Private Collection/© Leemage/Bridgeman Images*).

Pagina 253: Duncan Grant alături de Keynes. În 1908, Keynes i-a scris lui Grant: „Îmi doresc teribil să te văd din nou și mi se pare că și în mijlocul unei mulțimi continui să mă scufund într-o transă și să mă gândesc la tine“. (*Colecție privată/Bridgeman Images*).

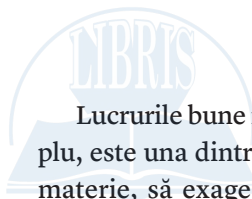
Pagina 329: Bertrand Russell, Keynes și Lytton Strachey, în 1915: trei Apostoli, membri ai Frontului Imoral din

Cambridge, contestatari conștiincioși, vociferanți în avangarda culturală din Bloomsbury (© *Galeria Națională a Portretelor, Londra*).

Pagina 401: Keynes susținând un discurs în fața publicului participant la conferința monetară și financiară de la Bretton Woods, în 1944. A îndeplinit acolo, spunea, sarcinile combinate ale unui economist, om de finanțe, politician, propagandist, avocat, profet și ghicitor (*akg-images*).

Pagina 471: Lydia Lopokova și Keynes pe balconul lor cu vedere spre Gordon Square, în 1940. Dragostea protectoare și veselia sa l-au ținut în viață și i-au dat posibilitatea să-și împlinească cele mai mari realizări (© *Colecția Hulton-Deutsch/CORBIS*).

Lucrurile bune nu sunt făcute de oameni „modești“. De exemplu, este una dintre primele îndatoriri ale unui profesor, la orice materie, să exagereze puțin importanța subiectului pe care îl predă, precum și propria importanță în proces. Un om care se întreabă tot timpul „Oare merită ceea ce fac?“ sau „Sunt eu omul potrivit pentru a face asta?“ întotdeauna va fi ineficient pentru el însuși și o descurajare pentru alții. Trebuie să închidă puțin ochii și să se gândească la materia lui și la el însuși ca fiind un pic mai mult decât merită.

G.H. Hardy

Cred că ține de natura esențială a expunerilor economice să nu ofere o aserțiune completă, care, chiar dacă ar fi posibilă, ar fi prolixă și complicată până la obscuritate. În schimb, ar trebui să ofere o mostră de aserțiune, dacă vreți, dintre toate lucrurile care ar putea fi spuse, cu intenția de a-i sugera cititorului întregul mănunchi de idei asociate, în așa fel încât, dacă e să prindă mănunchiul, să nu fie în niciun caz indus în eroare de caracterul tehnic incomplet al cuvintelor în sine pe care autorul le-a scris... Aceasta înseamnă, pe de o parte, că un autor economic îi solicită cititorului său multă bunăvoință, inteligență și un mare grad de cooperare; și, pe de altă parte, că există o mie de obiecții inutile, dar legitime verbal, pe care le-ar putea aduce în discuție un contestatar. În economie nu-ți poți *condamna* oponentul pentru greșeli – poți doar să-l *convingi* de ele.

Maynard Keynes

Ce facem? Care este soluția? Ar fi foarte nepotrivit să stau aici și să vă spun ce ar fi gândit Keynes. Știm cu toții că s-ar fi gândit la ceva mult mai inteligent decât pot eu.

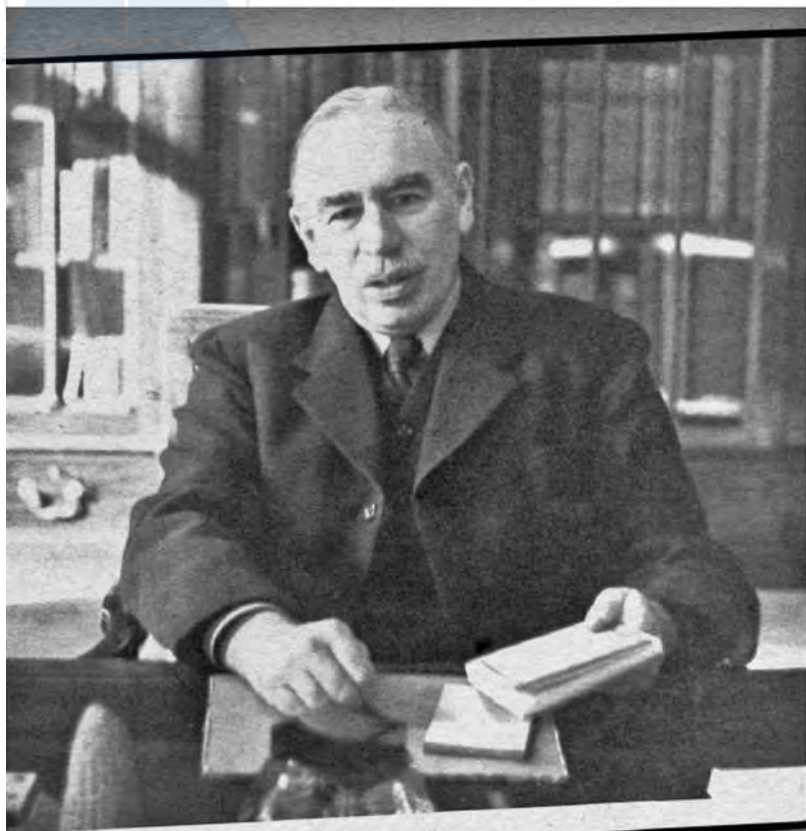
Roy Harrod

În momentul în care a început să scrie *Omul Universal*, Richard Davenport-Hines era deja un scriitor celebru. Cu toate acestea, nu avea cunoștințe aprofundate în economie, fapt care ar fi putut părea un minus în scrierea biografiei celui mai mare economist al secolului XX.

Lecturând *Omul Universal – Cele șapte vieți ale lui John Maynard Keynes*, înțelegi însă că minusurile scriitorului sunt un plus pentru carte. Și pentru cititor. Și asta pentru că, pe parcursul a șapte capitole, autorul ne dezvăluie diversele și complexe fațete ale personalității și vieții lui Keynes – altruistul, copilul uluitor, demnitarul, figura publică, amantul, connaisseurul și, nu în ultimul rând, reprezentatul oficial.

Cartea devine astfel nu doar biografia omului care a salvat Marea Britanie din două crize financiare majore, ci și povestea vieții unui om complet. O poveste pe care sperăm să o lecturați cu plăcere.

CAPITOLUL UNU
ALTRUISTUL

Șapte instantanee ale omului universal:

Un intelectual de 20 și ceva de ani, în căminul de la Cambridge, cocoșat și cu umerii trași, ascultând, lăsându-se pe spate, reflectând, apoi stând pe un covor în fața șemineului, vorbind însuflețit, experimentând, provocând, întotdeauna în cuvinte pasionale și lucide, secretosul grup de discuții numit Apostles*, oferind noi sisteme intelectuale sau etice, acționând apoi dintr-un crez propriu în virtutea imoralității, cu perioade mari în care a întreținut raporturi sexuale ilegale și riscante cu bărbați din toate clasele sociale, pe care îi întâlnea în muzee, saune, gări și pe străzi.

Un bărbat de 31 de ani, stând cocoșat pe locul pasagerului al unei motociclete cu ataș conduse de cumnatul său, gonind nebunește, cu viteză maximă, pe drumurile toride și prăfuite dintre Cambridge și Londra, pe 3 august 1914. Tânărul este economist la Cambridge și fusese convocat de Trezorerie pentru a ajuta la gestionarea crizei cauzate de războiul european care se întrezărea. Acest eretic din exterior îi face de unul singur pe Cancelarul Exchequer-ului**, pe Lloyd George și pe înalții funcționari ai Trezoreriei să se răzgândească de la a face un pas fatal pe care băncile îi convinseseră că era esențial:

* În română, Apostolii (n.t.).

** Exchequer este un departament al Regatului Unit responsabil cu gestionarea și colectarea taxelor, impozitelor și a altor venituri guvernamentale (n.t.).

suspendarea Bank Charter Act^{*}. Sfatul său este decisiv pentru evitarea panicii monetare și a colapsului financiar în prima săptămână a războiului.

La mai puțin de patru ani de la acel moment, în timpul unei etape critice a Războiului Mondial, oficialul Trezoreriei responsabil cu finanțele externe ale guvernului îl convingea pe neînduplecatul și insensibilul Cancelar al Exchequer, Bonar Law, a cărui casă era recunoscută pentru monotonia sa, să aloce 20 000 de lire din bani guvernamentali, pentru a cumpăra tablouri pentru Galeria Națională, la licitația care scotea la vânzare obiecte din atelierul lui Degas; participând la licitația de la Paris, pe măsură ce vuietul artileriei germane care se apropia zdruncina încrederea cumpărătorilor, el a cumpărat opere de Cézanne, Ingres, Delacroix și Degas; tabloul lui Cézanne a fost transportat în Anglia, în valiza sa, și l-a ascuns în secret, în șanțul format de urmele unui tractor de la o fermă din Sussex, pentru că era prea greu ca să îl care până la casa prietenului pe care îl vizita.

Un bărbat trecut de 40 de ani, membru al grupului Bloomsbury, colecționar de artă, bibliofil, proprietar de revistă, un mare iubitor de balet și soțul unei dansatoare din baletul rusesc al lui Diaghilev, Lydia Lopokova, plimbându-se prin toată Anglia, ca reprezentant al candidaților liberali în timpul alegerilor generale, explicându-le lucrătorilor care se ocupau de bumbac, în Blackburn, cum funcționează taxarea, ce înseamnă crizele economice, muncitorilor de pe șantierele din Barrow, ce presupun împrumuturile rusești, proprietarilor de magazine din Cambridge, huiduit fiind de angajații căilor ferate din

^{*} Bank Charter Act a fost o decizie a Parlamentului Regatului Unit, prin care s-au restricționat puterile băncilor comerciale (care până atunci avuseseră puterea de a-și emite propriile bancnote) și prin care Banca Angliei (Bank of England) devenea puterea exclusivă cu drept de emisiune monetară (n.t.).

Blackpool și care a devenit un formator de opinie internațional pe măsură ce articolele sale din *Manchester Guardian* au fost vândute ziarelor din New York, Berlin, Paris, Milano, Viena, Amsterdam și Stockholm.

Pe măsură ce criza lovește Anglia și Marea Depresiune se arată la orizontul Statelor Unite, un expert de la Cambridge, care a ținut un seminar informal pe durata a câteva zile pentru membrii unui comitet guvernamental pe probleme de finanțe și industrie, a uimit bancheri, producători, reprezentanți ai Statului și lideri de sindicate cu noi idei, ascunse și pătrunzătoare (cum ar fi diferența dintre investiție și economie), și cu propuneri radicale (cheltuieli pentru lucrări publice din fonduri guvernamentale pentru a sparge cercul vicios al subinvestițiilor și banilor fără valoare, prin valori mici ale dobânzilor, limitarea taxelor, pentru a proteja piețele interne și închiderea fabricilor ineficiente sau care produc surplus). „Ești un dramaturg complet“, i-a spus cu admirație președintele comitetului, lordul Macmillan. Discursurile sale scrupuloase, exacte și judicioase captivau comitetul și i-au determinat pe diverși membri să publice *Raportul Macmillan*, în 1931, care cerea o economie planificată de un anumit tip, avea să se numească, mai târziu, keynesian*.

Un bărbat de 50 și ceva de ani, care înțelege creativitatea inconsecvenței și care spune despre oricine este perfect consecvent că ar fi „omul care își ține umbrela deschisă deasupra capului fie că plouă sau nu“, își revizuieste ideile și publică, în 1936, *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a*

* *Collective Writings of John Maynard Keynes*, ed. Donald Moggridge et al., 30 de volume (Londra: Macmillan/Cambridge: Cambridge University Press, pentru Royal Economic Society, 1971-1989), XX, p. 84 (n.a.).

*banilor**. Acest text fundamental (dacă nu chiar inițiatorul) al macroeconomiei devine cea mai importantă carte de economie a secolului XX. Se dovedește a fi la fel de importantă ca *Avuția națiunilor* a lui Adam Smith pentru începutul unei noi ere economice. „Eram monotoni, poate puțin îngâmfați“, spunea A.C. Pigou, un economist cu experiență de la Cambridge, care adesea se opusese ideilor lui Keynes. „*Teoria generală* a distrus răsunător acea picoteală dogmatică. Fie că erau sau nu de acord cu el, discuțiile și controversele s-au iscat și s-au răspândit peste tot în lume. Economia și economiștii au prins viață. Perioada de liniște se încheiase. O perioadă de... gândire creativă se născuse.““

Un bărbat curajos, trecut de 60 de ani, un titan ostenit, bolnav de inimă, care lupta în fiecare zi, la conferințe interminabile, epuizante și cu dezbateri intense, pentru a salva Anglia, sărăcită și distrusă de război, de la a ajunge falimentară din cauza americanilor care solicitau returnarea împrumuturilor din timpul războiului; perfect conștient că își sacrifică viața pentru acest efort; și apoi, în mijlocul Atlanticului, la bordul vasului *Queen Elizabeth*, în timp ce colegii săi epuizați dormeau, își mutase culcușul spre capătul coridorului, în camera comunicațiilor, pentru a aduna mesaje care vorbeau despre cum era criticat, în Anglia, aranjamentul său financiar anglo-american, și care s-a retras apoi în compartimentul său privat pentru a-și pregăti discursul vieții, cel care îi va face pe contestatarii săi să se retragă fugind.

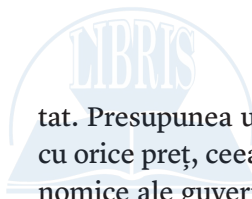
* În original, *General Theory of Employment, Interest and Money* – titlu apărut în limba română la Editura Publica, traducere din engleză de Corina Mădălina Hăita, București, 2009 (n.t.).

** A.C. Pigou, „John Maynard Keynes, 1883-1946“, *Cambridge Review*, 18 mai 1946, volumul 67, p. 381 (n.a.).

Fiecare instantaneu îl arată pe același om, în poziții similare: un logician disciplinat, cu capacitatea de a se bucura și de a-i convinge pe oameni, de a-i seduce, de a distruge idei perimate, de a impune altele noi; un bărbat al cărui geniu nu-i ametea pe oameni, ci le clarifica și le lărgea perspectivele. Acesta a fost John Maynard Keynes (1883-1946).

Keynes a fost intelectualul care a influențat cel mai mult viața publică britanică din secolul XX. El a fost, pentru Anglia, exemplul suprem al academicianului ca om de acțiune. A conceput teorii economice izolat în studiu, dar și în discuții animate. Apoi i-a convins pe politicienii și finanțistii de pe două continente să le implementeze. Isaiah Berlin, care a lucrat cu el la Washington, în timpul războiului, îl considera ca fiind cel mai inteligent om pe care îl cunoscuse vreodată – „te inspiră să îl venerezi intelectual”. Lordul Beaverbrook, un magnat al presei scrise și un maestru manipulator al opiniei publice, se referea la Keynes, în 1945, ca fiind „cel mai bun propagandist în viață” al Angliei. Eric Hobsbawm l-a inclus pe o listă a celor care au „influențat și conturat secolul XX” din punct de vedere politic, alături de Lenin, Stalin, Roosevelt, Hitler, Churchill, Gandhi, Mao Tse-tung, Ho Chi Minh, de Gaulle, Mussolini și Franco. Înainte de el, omul economic trăia condus de fosile ale sistemelor. Expresii ca „economie keynesiană” sau „revoluție keynesiană” sunt dovezi ale influenței sale atât asupra teoriei economice, cât și asupra politicilor guvernamentale. E drept, „economia keynesiană” nu a fost la fel de importantă pentru lume ca „era keynesiană”: acea perioadă de 35 de ani, de după cel de-al Doilea Război Mondial, când versiuni ale ideilor sale economice dominau politicile economice ale guvernelor occidentale, generând o creștere care este considerată, astăzi, ca fiind cea mai stabilă perioadă de expansiune rapidă din istorie. Keynesianismul încuraja capitalismul reglemen-

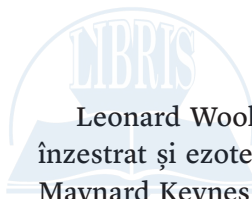

tat. Presupunea un angajament pentru eradicarea șomajului cu orice preț, ceea ce, în Anglia, a dominat atât politicile economice ale guvernelor laburiste, cât și pe cele ale guvernelor conservatoare, începând cu Attlee, în 1945, și până la Thatcher, în 1979.*

Keynes este invocat, admirat și deplâns ca economist. Reputația lui se bazează pe scrieri și pe intervenții în politicile economice. Roy Harrod, cel care a publicat biografia sa oficială, în 1951, Robert Skidelsky, cel care a scris, în timp, trei volume excepționale, începând cu 1983, Donald Moggridge, editorul lucrărilor lui Keynes, în 30 de volume, și care a publicat apoi, în 1992, riguroasa lucrare *Maynard Keynes: An Economist's Biography*, cu toții au devenit exponenți supremi ai economiei și este și de înțeles de ce. Volumele lui Skidelsky însumează 1 758 de pagini, iar cartea lui Moggridge are 990 de pagini. Această abordare este demnă de respect, dar nu este potrivită pentru fiecare cititor. „Partea proastă cu economia este că, într-adevăr, e o materie tehnică și complexă”, scria Keynes în 1930. „Se pot face afirmații aproximative într-un stil mai ușor de înțeles, la un nivel comun și care să pară satisfăcător într-un mod superficial. Dar dacă cineva începe să pună o întrebare inteligentă și profundă, nu i se poate răspunde decât prin mijloace mult mai complicate.” Această carte scurtă iese în evidență prin omisiunile tehnice și prin accentul selectiv în ceea ce privește reprezentarea lui Keynes.”

* Isaiah Berlin, *Enlightening: Letters 1946-1960* (Londra: Chatto & Windus, 2009), pp. 62, 208; Lord Beaverbrook, *Dezbaterile Camerei Comunelor Parlamentului Regatului Unit*, 18 decembrie 1945, volumul 138, coloana 866 (n.a.).

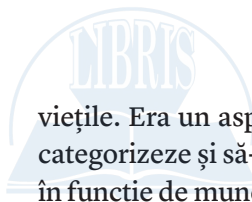
** *Collective Writings of John Maynard Keynes*, ed. Donald Moggridge et al., 30 de volume (Londra: Macmillan/Cambridge: Cambridge University Press, pentru Royal Economic Society, 1971-1989), XX, p. 469 (n.a.).

Leonard Woolf, cel care a fost membru al aceluiași clan înzestrat și ezoteric din Cambridge și Londra, îl descria pe Maynard Keynes ca fiind: „domn, funcționar public, speculant, om de afaceri, jurnalist, scriitor, fermier, vânzător de tablouri, om de stat, manager de teatru, colecționar de cărți și încă vreo câteva lucruri“. Keynes era la fel de sigur pe el în Whitehall, în Washington, în Cambridge, la Covent Garden, la Banca Angliei și în Consiliul Artelor. În fiecare dintre aceste domenii, în cluburile sau grupurile de discuții private din care făcea parte cu regularitate, Keynes reunea diferite rețele de specializări, influențe și ambiții. Woolf nu a folosit cuvântul „economist“ pentru a-l caracteriza, iar cuvântul nu apare nici în titlul vreunui capitol din această carte. Keynes a fost de un anume fel, care era mai comun mai degrabă în secolul al XVI-lea, al XVII-lea sau al XVIII-lea decât în secolul XX, un tip ale cărui curiozitate înflăcărată, cunoaștere, imaginație și activitate au fost direcționate către aproape orice aspect al umanității. A avut pasiuni diverse care au și conturat tipul de economist care a devenit. Climatul vieții sale – ceea ce Louis MacNeice numea, în poemul său „Autumn Journal“, ca fiind „înghețul care ucide microbii delăsării“ – este aspectul principal urmărit în această carte.*

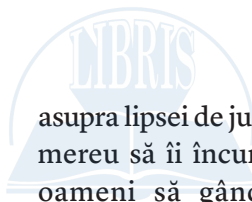
În Anglia generației lui Keynes, plăcerile erau văzute drept vicii, cu excepția situației în care se amânau: satisfacția imediată era imorală, bucuria vieții era considerată aproape ca un produs de lux de contrabandă, iar oamenii încercau să își ascundă emoțiile de priviri scrutătoare, în spatele jaluzelelor trase bine pe timp de noapte. Cei mai mulți dintre britanicii realizați și eficienți din clasa lui Keynes își compartimentau

* Leonard Woolf, „The Listener's Book Chronicle“, *Listener*, 25 ianuarie 1951, p. 151 (n.a.).

viețile. Era un aspect inerent al stereotipurilor culturale să-și categorizeze și să-și separe emoțiile și persoanele din viața lor în funcție de muncă, să-și gestioneze motivațiile incongruente și experiențele prin segregarea lor și să evalueze cu atenție ideile și instituțiile. Segmentarea era indusă de circumstanțele familiale, insuflată de educația din copilărie, care era considerată, la vârsta adultă, ca fiind indispensabilă pentru stabilirea priorităților și luarea deciziilor. Dacă era ca oamenii să se bucure de vieți clare, ordonate, civilizate și productive, fără aspecte incerte, fără nuanțe de gri, haos, risipă sau suprapunerii, era esențial pentru ei să nu își amestece prietenii, scopurile, nevoile și frământările în același ghiveci. Maynard Keynes a fost un exemplu pentru veridicitatea ideii că segmentarea este un semn al inteligenței, dar și o necesitate pentru scopurile de succes. Astfel, structura acestei cărți nu este o cronologie narativă. În schimb, îl privește ca fiind o figură exemplară, un tânăr precoce, un oficial guvernamental puternic, o personalitate publică marcantă, un epicurian în viața privată, un devotat al artelor și un om de stat cunoscut la nivel internațional. Arătând în egală măsură discontinuitățile și continuitatea, distanțele și intimitatea, ea încearcă să le reamintească cititorilor că Maynard Keynes credea în faptul că trăsăturile și activitățile fiecăruia dintre noi ar trebui să fie folosite cu grijă, asemenea încărcăturii așezate ordonat și delimitate de pereți separatori pe o navă, pentru a evita răsturnarea.

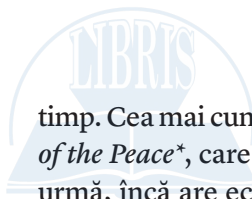
Keynes a fost un individ extrem de persuasiv. „Marea nefericire a vieții a fost *să îi conving* pe oameni“, i-a spus el profesorului Arthur Benson de la Cambridge, cu trei luni înainte de izbucnirea Primului Război Mondial (adăugând că problema era faptul că puțini oameni se opreau pentru a se gândi înainte de a vorbi). „Cuvintele ar trebui să fie puțin sălbatice“, a spus el la Dublin, în 1933, „pentru că ele sunt asalturi ale gândurilor

asupra lipsei de judecată“. Keynes și-a petrecut viața încercând mereu să îi încurajeze, să îi convingă și să îi stimuleze pe oameni să gândească așa cum ar trebui. El provoca circumstanțele și tot ceea ce îl înconjură pe măsură ce se opunea sloganelor, demasca minciunile, arunca la o parte vorbele goale, insista pe ceea ce era faptic, construia o punte către realitate. Nicio descriere a puterilor sale de convingere nu ar putea omite o descriere a vocii sale. Austin Robinson, care a lucrat cu el la seminariile de la Cambridge, la întâlniri oficiale și negocieri diplomatice internaționale, insista pe felul în care se făcea auzit Keynes. „Acea o voce frumoasă, muzicală și rezonantă, auxiliară unei puteri de expunere lucidă neasemuită, unei bogății lexicale și bucurii a cuvintelor comparabile numai cu cele ale lui Winston Churchill, în generația sa, era o plăcere să îl asculți, fie că erai de acord sau nu, fie că știai exact despre ceea ce vorbea sau nu știai nimic. Niciodată nu plictisea. Niciodată nu epuiza. El nu a fost niciodată banal.“

Keynes a fost un colaborator prolific al ziarelor, al revistelor săptămânale și al jurnalelor de specialitate. Aceste articole trebuiau să aibă influențe imediate asupra deciziilor și să modifice opiniile pe termen scurt. Există în ele un sentiment al urgenței, al actualității, care incita la reactivitate: deși jurnalismul său a fost efemer, persuasiunea a fost de durată. În schimb, cărțile au fost menite să fie recitite. Defineau întâi principiile, caracterizau problemele, puneau întrebări, stabileau modele și evidențiau consecințele pentru probleme pe termen lung. Elocvența lor trebuia să fie convingătoare în

* Vechea bibliotecă a Magdalene College, 146/1, Jurnalul lui Arthur Benson, 30 mai 1914; p. 244; Sir Austin Robinson, „John Maynard Keynes, 1883-1946“, *Economic Journal*, 57 (martie 1947); *Collective Writings of John Maynard Keynes*, ed. Donald Moggridge et al., 30 de volume (Londra: Macmillan/Cambridge: Cambridge University Press, pentru Royal Economic Society, 1971-1989), XXI, p. 67 (n.a.).

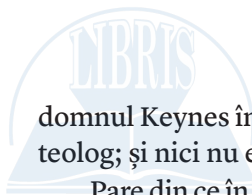

timp. Cea mai cunoscută dintre ele, *The Economic Consequences of the Peace*^{*}, care a fost publicată cu mai bine de 90 de ani în urmă, încă are ecouri. În ea, Keynes vorbește despre ceea ce numea „neobișnuita, instabila, complicata, volatila și temporara natură a organizației economice [europene]“. Economiiile occidentale, sublinia el, depindeau de „*inegalitatea distribuției averii*“. El a identificat începutul unei noi forme de consumism, agresivă și democratizată – „războiul le-a relevat tuturor posibilitatea consumului și multora vanitatea abstenenței“ –, și a prezis că, odată ce „bluful va fi demască, clasele muncitoare s-ar putea să nu mai fie dispuse să se lipsească de traiul pe picior mare“. În consecință, noul consum la scară mare al claselor de mijloc s-ar putea să ducă la regimuri de taxare restrictive și la răzbunare politică.“

În lumea clasică – iar lui Keynes îi fusese însuflată o pregătire clasică prin educația pe care o primise – întrebarea care îi preocupa cel mai mult pe oamenii reflexivi era: „Cum pot să duc Viața Bună?“ După ce războaiele religioase ale secolului al XVII-lea fuseseră purtate până la epuizare, europenii au început să se gândească la scopul vieții printr-o întrebare diferită: „Ce trebuie să fac pentru a fi salvat?“ Keynes a încercat să răspundă la aceste întrebări pentru Omul Economic. Într-o recenzie a *The Economic Consequences of the Peace*, din 1920, Dennis Robertson, care îl cunoștea bine pe Keynes, a scris că prefera „speranța în detrimentul disperării – de a-și asuma, acolo unde viitorul este în cel mai bun caz incert, riscurile generozității în locul riscurilor ticăloșiei. Poate – poate chiar

^{*} În traducere, *Consecințele economice ale păcii* (n.t.).

^{**} *Collective Writings of John Maynard Keynes*, ed. Donald Moggridge et al., 30 de volume (Londra: Macmillan/Cambridge: Cambridge University Press, pentru Royal Economic Society, 1971-1989), II, pp. 11-13 (n.a.).

domnul Keynes însuși are, până la urmă, puțin dintr-un bătrân teolog; și nici nu e rău să fii așa.“

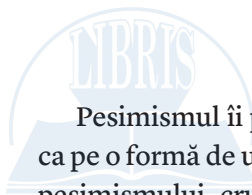
„Pare din ce în ce mai clar în fiecare zi“, scria Keynes, în 1925,

că problema morală a epocii noastre este legată de dragostea de bani, de atracția devenită obișnuință pentru motivul banilor în atât de multe activități ale vieții, de lupta individuală pentru siguranța economică ca obiectiv principal al efortului, de consensul social al banilor, ca măsură a succesului constructiv, și de farmecul social al instinctului de acumulare a resurselor necesare pentru familie și viitor. Religiile în degradare din jurul nostru, care manifestă din ce în ce mai puțin interes față de majoritatea oamenilor, exceptând situația în care sunt o formă agreabilă de ceremonie magică sau de observare socială, și-au pierdut semnificația morală... doar pentru că nu ating câtuși de puțin problemele esențiale.

Aceste atitudini față de producerea banilor și religie l-au poziționat în conflict cu mulți americani, în timpul vieții sale și în prezent. Mai mult, și în viața privată, și în corespondența oficială, a adus critici dure metodelor de lucru și organizațiilor guvernamentale americane. Totuși, nu era un antiamerican. Nu exista niciun fel de animozitate în remarcile sale. Rezervele sale față de stilul american erau exprimate cu aceeași franchețe cu care vorbea despre erorile de judecată sau inadvertențele de la Banca Angliei, Eton College, din ceea ce rămăsese din conducerea Partidului Liberal, după Asquith, față de editorialistul de la *New Statesman*, față de membrii scoțieni ai Consiliului Artelor din Marea Britanie. Ostilitatea față de cea mai bogată națiune din lume i s-ar fi părut stupidă, îngustă, fatalistă și înăpoiă. Energia și optimismul Statelor Unite îl încântau.”

* D.H. Robertson, „Review of J.M. Keynes“, *Economic Journal*, 30 (martie 1920), p. 84 (n.a.).

** *Collective Writings of John Maynard Keynes*, ed. Donald Moggridge et al., 30 de volume (Londra: Macmillan/Cambridge: Cambridge University Press, pentru Royal Economic Society, 1971-1989), IX, pp. 268-269 (n.a.).

Pesimismul îi provoca dezgust lui Keynes. Detesta prostia ca pe o formă de urâtenie și considera ignoranța ca fiind cauza pesimismului, cruzimii, nedreptății și risipei. Omenirea trăia cu anumite cunoștințe solide, cu un talmeș-balmeș imposibil de gestionat de informații fragmentate, cu o serie de presupuneri și cu multe soluții improvizate pentru situațiile de zi cu zi. Keynes s-a folosit și de logică, și de instinct – a adunat dovezi și sub forma unor informații brute, dar și din imaginația creativă – pentru a le îmbina în precepte de viață mai clare. Ideea care îi conducea viața era că, dacă prostia umană ar putea fi depășită și pesimismul, eradicat, atunci și o mare parte a relelor lumii ar putea fi remediabile.

Keynes era un om deosebit de energic. Uneori era prea optimist – atât de puternică era credința lui în puterea rațiunii și a persuasiunii (mai ales ale sale). Întotdeauna era nucleul unei activități viguroase și disciplinate. Credea că toate problemele puteau fi rezolvate, în principiu, prin abordări raționale – deși obtuzitatea putea împiedica aplicarea soluției. Metoda sa era să identifice întâi soluția intelectuală; apoi concepea o tehnică administrativă pentru a pune în practică acea soluție; iar în cele din urmă, îi convingea pe alții de logica recomandărilor sale. Era un intelectual sociabil, stimulat de discuții intense și incisive cu prietenii și protejații lui, însă planificările sale constructive erau detaliate, metodice și sigure. T.S. Eliot și alți contemporani de-ai săi elogiau concizia, luciditatea, vocabularul impecabil și ironia prin care comunica.

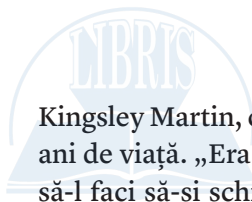
Nu toată lumea îl plăcea pe Keynes. A fost modelul după care s-a conturat Joseph Bernalty, un broker de o moralitate îndoielnică, din romanul *The Island of Sheep* (1936), al lui John Buchan: autorul avusese din plin ocazia de a-l studia pe Keynes, ambii fiind membri ai Other Club și cinând împreună,

mai bine de zece ani, la Hotelul Savoy. „Destul de înalt, slab, cu nasul mare și pomeți proeminenți“ – așa îl descria un oficial de la Scotland Yard, pe Barralty. „Are o mustanță care s-a încărunțit spre vârful și îi dă un aer de o ciudată inocență. Acesta este un aspect – cel al gentlemanului britanic. Dar dintr-o altă perspectivă e pur și simplu Don Quijote – același chip brut, aceiași ochi triști și blânzi și senzația generală de a fi pierdut, toate aspecte pe care le-am asocia cu personajul literar. Sună destul de atractiv, nu-i așa? Pe jumătate aventurier, pe jumătate cavaler? Însă există și un alt unghi – căci eu l-am văzut și urât ca păcatul. Ochii palizi au devenit răi, superficiali și duri... iar mustața vărgată părea că și-a transformat firele albe în colții unui porc mistreț respingător.“ Mai mult, „e un rasat de primă clasă, rapid și de încredere. Un gentleman comunist. Un intelectual care nu uită să se bărbiească. Patronul fiecărui nou curent din pictură, sculptură și literatură. Își asumă o poziție de superioritate față de oamenii obișnuiți, ca noi, dar e predispus să se entuziasmeze de monstruoziități, cu condiția ca acestea să fie noi și, preferabil, străine.“ Ceea ce îl făcea pe individul de la Scotland Yard să-și dorească să îl țină în frâu pe Barralty era disprețul pe care îl afișa: „Stilul său nu este cel al fanaticului, ci al criticului care se consideră superior prostiei omenești“.

Inteligența își face loc printre convenții, credințe, dogme, tradiții, sentimente și coduri sociale, la fel cum un inginer își croiește drumul prin păduri și munți, trecând prin stânci, săpând tunele sau dărâmându-le, forând înainte și delimitând cea mai scurtă cale. „Mintea lui Maynard Keynes era un instrument extraordinar, puternic, subtil, iute și pătrunzător“, scria

* John Buchan, *The Island of Sheep* (Londra: Hodder & Stoughton, 1936), pp. 104-106 (n.a.).

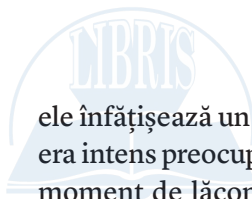
Kingsley Martin, cel care a lucrat cu el în ultimii cincisprezece ani de viață. „Era absurd să încerci să te contrezi cu el; puteai să-l faci să-și schimbe concluzia doar dacă îi ofereai o nouă premisă. El putea – și chiar reușea – să facă aproape orice mai bine decât oricine altcineva.“ Keynes trăgea rapid concluzii și revenea la ele cu aceeași agerime. Inconsecvența sa celebră „nu era în niciun caz așa ceva; era pur și simplu o formă de gimnastică mentală, corespunzătoare unui profesor de la King’s College“, considera Martin (referindu-se la Cambridge, universitate din care Keynes a făcut parte mai bine de 40 de ani). „Era dispus să încerce orice expedient fezabil.“

Printre cei pe care îl cunoșteau exclusiv pe filiera socială și nu aveau nicio legătură profesională cu el, Keynes era mai puțin intimidant. „Maynard a fost cel mai inteligent om pe care l-am cunoscut vreodată“, își amintea criticul de artă Clive Bell. „Inteligența lui era de un fel aparte, degajată, ludică și civilizată, ceea ce făcea orice conversație cu el o bucurie pentru oricare individ care îl cunoștea. În plus, fusese binecuvântat cu o fire profund afectuoasă.“ De fapt, Bell avea sentimente amestecate față de relația lui Keynes cu lumea, dar recunoștea că „era extraordinar de generos: generos cu țara sa, generos cu facultatea... generos față de prietenii săi mai puțin norocoși.“

Bell nu a adăugat că Maynard Keynes era cel mai puțin invidios om din lume. „Invidie“ era un cuvânt pe care nimeni dintre toți cei care îl cunoșteau pe Keynes nu l-ar fi asociat cu el. Era unic prin lipsa oricărei urme a acestei trăsături. Cele 30 de volume care cuprind lucrările sale și miile de scrisori pe care le-a trimis bărbaților și femeilor sunt lipsite de invidia și de malițiozitatea, disprețul și ranchiuna asociate ei. În schimb,

* Kingsley Martin, „J.M. Keynes“, *New Statesman*, 3 februarie 1951, p. 133 (n.a.).

** Clive Bell, *Old Friends* (Londra: Chatto & Windus, 1956), pp. 52, 61 (n.a.).

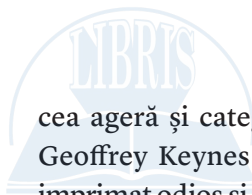

ele înfățișează un bărbat care era pe deplin recunoscător. Deși era intens preocupat de bani, Keynes nu a avut niciodată vreun moment de lăcomie: el își dorea să-și împartă darurile și să răspândească abundența.

În timp ce scriam această carte, memoria m-a purtat spre prima mea întâlnire cu un Keynes. În iunie 1976, când lucram la Universitatea Cambridge, la o teză pentru un doctorat despre istoria companiilor de armament britanice între 1918 și 1936, am fost captivat de un designer de interior elvețian bătrân și sentimental, Konrad Kahl, care se furișa la marginea campusului de la Cambridge, la sfârșitul anului universitar*. Îi lipseau un ochi sau un picior (după atât de mult timp am uitat care dintre ele) și nu putea conduce. Mi-a oferit băuturi răcoritoare drept plată și m-a convins să devin șoferul lui, deci și publicul său captiv, căci în timp ce ne plimbam prin ținutul Cambridge-ului se tot angrena în monologuri lente, pline de parafraze, în indicii subtile și în maxime filozofice despre suferințele temperamentului artistic, noblețea dragostei bărbaților greci pentru băieți, unicitatea sufletului elvețian, dura nerecunoștință a lumii față de cei aleși, care apreciază obiectele rafinate.

Într-o după-amiază, Kahl m-a dus în vizită la Sir Geoffrey Keynes, un văduv vivace, autonom și vertical, în vârstă de aproape 90 de ani, care era fratele mai mic al economistului și un renumit specialist în bibliografie. Locuia în Lammas House, aproape de Newmarket. Aceasta era o casă la țară, confortabilă și solidă, cu umbră liniștitoare în timpul arșiței văratice, casă care (așa cum am aflat în timp ce scriam această carte) fusese cumpărată pentru el, în secret, de către mama sa

* În original, „May Week” – denumire folosită în cadrul Universității Cambridge pentru a desemna o perioadă de la finalul anului universitar (n.t.).

cea ageră și categorică, în 1949. Konrad Kahl îi vorbea lui Geoffrey Keynes cu o falsă umilință și i-a oferit un volum imprimat odios și cu un design de prost-gust, având parcă ceva din stilul tipăritor al *Savoy Cocktail Book**; conținutul cărții era plin de citate fade ale unor profesori elvețieni și se refereau la bucuria pe care o poate aduce literatura. Keynes a primit acest cadou cu o curtoazie solemnă și l-a asigurat pe binefăcătorul său că știa exact unde urma să pună acest obiect remarcabil. A adoptat față de Kahl o formă de răbdare exersată, civilizată, dar impersonală, despre care designerul de interior, fremătând de încântare, mi-a spus pe parcursul drumului înapoi spre Cambridge că ar fi fost atât de englezească.

Față de mine, Sir Geoffrey Keynes a fost mai puțin rigid. S-a uitat la mine direct, privindu-mă prietenos, dar în același timp evaluându-mă. Părea mulțumit să aibă un musafir tânăr. Era prea sincer pentru a fi genul care fletează, dar punea întrebări interesante și părea atent la răspunsuri. Schimburile noastre de replici nu erau tocmai conspirative, dar aveau un iz clandestin, pentru că se nășteau dintr-un murmur complice, în timp ce Kahl vorbea despre Rupert Brooke și Goethe cu atât de multă satisfacție pentru sine, încât nici nu observase răspunsurile noastre minimale.

Îmi amintesc bine trei momente din după-amiaza mea cu Geoffrey Keynes. Soția sa, Margaret (nepoata lui Charles Darwin), murise cu doi ani înainte. „A fost un lucru bun“, mi-a spus el într-un fel anume. „Își cam pierduse mințile spre sfârșit.“ Acesta fusese primul meu contact cu sinceritatea neobișnuită, uneori chiar neliniștitoare, a familiei Keynes.

* Carte publicată pentru prima dată în 1930, de către Harry Craddock, un barman căruia i se atribuie meritul de a fi creat unele cocktailuri celebre (n.t.).

Al doilea moment a fost atunci când am fost invitați într-o sufragerie unde era pregătit un ceai bun, de modă veche. Keynes m-a luat deoparte, a tras de sub masă o cutie veche de valori și m-a întrebat ce părere am despre conținut. Înăuntru erau suluri de hârtie într-o nuanță deschisă de albastru, acoperite de o caligrafie fermă, în cerneală neagră, care începuse să se șteargă, iar deasupra se suprapuneau desene de copii, cu animale și nave trasate de creioane colorate. Era, spunea el, manuscrisul unei cărți scrise de Charles Darwin (fie *Originea speciilor*, fie *The Descent of Man*), pe care chibzuitul victorian îl dăduse copiilor săi mici pentru ciorne, după ce îi fusese returnat de la tipografie. În vreme ce umblam cu acele fragmente, mut de uimire, cum era de așteptat, Konrad Kahl s-a întins după o bucată de prăjitură cu fructe și tot vorbea despre naturalețea bărbaților care înotau goi, împreună, în lacurile din Alpi.

Al treilea incident este puțin important pentru această carte a mea. Geoffrey Keynes, aflând că mă pregăteam pentru a deveni un istoric specializat în perioada interbelică, m-a întrebat ce credeam despre Robert Skidelsky care propusese cu puțin timp înainte să scrie o biografie extinsă, modernizată și cuprinzătoare a lui Maynard Keynes, iar scopul acesteia era să înlocuiască expunerea standard a vieții sale, scrisă cu un sfert de veac înainte de Sir Roy Harrod. Geoffrey Keynes mi-a spus că existau câteva persoane interesate (unele de la King's, dar mi-a sugerat că și Harrod) care l-ar fi împiedicat să coopereze cu Skidelsky. Acestea menționaseră interesul anterior al lui Skidelsky față de manevrele economice ale lui Sir Oswald Mosley, iar Geoffrey Keynes m-a întrebat dacă eu îl consideram pe Skidelsky un fan ascuns al fascismului*, așa cum i se

* În original, „crypto-fascist” – termen peiorativ pentru a-i descrie pe cei care susțineau sau admirau în secret fascismul (n.t.).